

فرهنگ نام و نام‌گزینی

سازمان ثبت احوال کشور

پژوهش و نگارش: اسدالله حسنوند

تهران: بهار ۱۳۸۴

حسنوند، اسدالله: ۱۳۴۵

فرهنگ نام و نام‌گزینی

سازمان ثبت احوال / پژوهش و نگارش: اسدالله حسنوند

تهران: انتشارات لیان ۱۳۸۳

۴۶۰ ص:

ISBN 964-8608-01-6

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

۱ - نام‌های اشخاص - ایران - واژه نامه‌ها

۲ - نام‌های ایرانی واژه نامه‌ها -

۹۲۹/۴۴۰۳

CS ۳۰۲۰/ح ۵۲/ن ۲

۴۳ - ۴۱۷۸۰ م

کتابخانه ملی ایران

انتشارات لیان

تهران: سعادت آباد - خیابان ارغوان شرقی - کوی مروارید شقایق ۲ - پلاک ۱۰ -

تلفن: ۲۳۵۰۴۸۹

فرهنگ نام و نام‌گزینی

سازمان ثبت احوال کشور

پژوهش و نگارش: اسدالله حسنوند

حروفچین: معصومه یوسفی

تیراژ: ۱۲۰۰ نسخه

تاریخ انتشار: ۱۳۸۴

نوبت چاپ: اول

چاپ، لیتوگرافی: شرکت تعاونی خدمات نشر و چاپ و لیتوگرافی قلم آشنا

شابک: ۹۶۴-۸۶۰۸-۰۱-۶ ISBN 964-8608-01-6

مقدمه

بیش از یک دهه از چاپ کتابچه‌ی راهنمای نامگذاری از سوی سازمان ثبت احوال می‌گذرد. در طول این سال‌ها فرهنگ نامگذاری جامعه‌ی ایران با تاثیرپذیری از دگرگونی‌های اجتماعی، دستخوش تحولات شگرف در زمینه‌ی نام و نام‌گزینی شده است.

با غلبه‌ی عصر اطلاعات و گسترش ارتباطات و ارتقاء سطح سواد و دانش عامه و همگام با توسعه‌ی شهرنشینی، والدین کودکان نیز با دغدغه‌ی خاطر، آینده‌نگری، احساس مسئولیت و حساسیت روز افزون در امر «انتخاب نام» برای فرزندان خود روبه‌رو شده‌اند.

از همین رو است که می‌بینیم والدین کودکان امروزه با تلاشی آگاهانه به واکاوی و سنجش نام‌های مورد نظر خود از منظرهای مختلف فرهنگی و دیدگاه‌های متفاوت قومی، منطقه‌ای و حتی جامعه‌شناختی همت می‌گذارند و آنگاه به انتخاب نام برای فرزندان خود می‌پردازند.

گفتنی است که تحولات اجتماعی به وقوع پیوسته در جامعه پیامدهایی را هم در بر داشته است که اثرات آنها اینک در عرصه‌ی حساس نام و نام‌گزینی ظهور یافته و موجب شده است از یک طرف، تعدادی نام، رفته رفته از گردونه‌ی نامگذاری خارج شود و تعدادی دیگر به این مجموعه اضافه گردد و از طرف دیگر، برخی نام‌های نوساخته در بافت فرهنگ‌ها یا خرده فرهنگ‌های گوناگون پدید آیند و متعاقب آن به جامعه در سطح ملی عرضه شوند. از این گذشته، بسیاری از نام‌های کهن و حتی فراموش شده نیز باز تولید شده‌اند و با تحول در ساختار و یادر معنای آنها به عنوان نام‌های نو انتخاب گردیده‌اند. در این میان، اندیشه‌ی تمایز جویی نیز در جامعه قوت گرفته و سبب شده است تا نام‌هایی با ترکیبات متمایز انتخاب شوند. و سرانجام، تغییر مقوله‌ی دستوری نیز در حوزه‌ی نام اتفاق افتاده است و بسا نام‌ها

که اینک با مقوله های دستوری مختلف، نظیر فعل، صفت، مصدر و جز آن به جای مقوله‌ی اسم انتخاب شده اند .

یکی از جلوه‌های بارز و از مظاهر مهم انسان ، اسم اوست که از ابتدای زندگی و در همه مراحل او را همراهی می‌کند . فرزندی که نام خوب و زیبا و با مفاهیم عالی و یا منتسب به شخصیت‌های بزرگ علمی و دینی دارند همواره احساس غرور و افتخار نموده و در اجتماع با آرامش و اعتماد به نفس زیاد حضور می‌یابند و بر عکس کسانی که نام نامناسب دارند دچار عقده حقارت شده و بصورت دائم از آن رنج می‌برند.

می‌توان گفت که نام نیکو و اسم زیبا اولین و مهمترین هدیه ایست که پدر و مادر در بدو تولد در اختیار فرزندشان قرار می‌دهند.

در اخبار و روایات اسلامی اهمیت زیادی به نام و نامگذاری داده شده و نسبت به انتخاب نام خوب برای فرزند سفارش و تأکید فراوانی شده است. تا جائی که یکی از حقوق مسلم فرزندان به اولیاء خود اینست که در انتخاب نام دقت و مراقبت نمایند و نام خوب و پسندیده برایشان انتخاب کنند .

رسول گرامی اسلام _ حضرت محمد بن عبد... صلی... علیه و آله و سلم _ نام‌ها و اسامی بد افراد و حتی مکانها (شهرها و آبادی‌ها) که مردم از انتساب به آنها اظهار ناراحتی و شرمساری می‌کردند، به نام های شایسته و نیکو تغییر می دادند و از این طریق شخص صاحب آن اسم و یا مردم ساکن در آن مناطق را از فشار و ناراحتی روحی و روانی ناشی از عقده‌ی حقارت رهایی می بخشیدند . در اینجا برای تبرک به دو روایت اشاره می‌نمائیم و از علاقمندان برای مراجعه به کتب تاریخ و حدیث دعوت می‌نمائیم .

عن جعفر بن محمد عن ابیه علیهما السلام : ان رسول الله کان یُغَیِّرُ الاسماءَ القبیحةَ

فی الرجال و البلدان . (قرب الاسناد صفحه ۴۵ - گفتار فلسفی ، کودک - ج ۲ ص ۲۲۸)

امام صادق از پدر بزرگوارش علیهما السلام نقل می‌کند که رسول اکرم (ص)، ...
اسماء زشت مردم و شهرها را تغییر می‌داد.

قال النبی صلی ... علیه و آله : اِنَّ اَوَّلَ مَا یَنْحَلُّ اَحَدُکُمْ وَلَدَهُ الْاِسْمَ الْحَسَنَ .

اولین هدیه و عطای هر یک از شما به فرزندتان، نام نیکو و اسم خوب و زیبایی
است که به او اختصاص می‌دهید. (بحارالانوار - جلد ۲۳ صفحه ۱۲۲)

همین ارزش و اهمیت نام و نام‌گذاری در مبانی دینی و فرهنگی جامعه ایرانی،
همراه با درک و شناخت سازمان نسبت به نیازهای جدید جامعه و همچنین نسبت به
ضرورت پیروی از اسلوب‌های نوین فرهنگ نگاری - که نامنامه نویسی هم از آن
مقوله است - اقتضا می‌نمود که سازمان ثبت‌احوال در پی تهیه و تدوین نامنامه‌ای
جدید از آن نوع باشد که حتی الامکان بتواند نیازهای امروزی مردم ایران را در این
باره پاسخ گوید درعین حال، علاوه بر آن که با رویکردهای اجتماعی امروز بی توجه
نباشد، خود نیز با پیشرفت‌های جدید روز آمد شده باشد.

باری، وقوف به تحولاتی از همین دست انگیزای احساسی ادای وظیفه در این
سازمان شد و موجب گردید اندیشه‌ی نگارش نامنامه‌ای مطابق با امکانات زبان
فارسی امروز و خط معیار فارسی و مبتنی بر منابع و مآخذ معتبر در سازمان پای
بگیرد و حاصل آن هم در نهایت چاپ و انتشار نامنامه‌ی حاضر است. برای تهیه این
نامنامه که اکنون در اختیار عموم قرار دارد، بیش از یک سال و اندی وقت و نیرو
صرف گردیده و در خلال این مدت مشکلات زیادی پیش آمده و پشت سر گذاشته
شده است. با این همه، علی رغم همه‌ی دشواری‌ها، از اینکه خدمتی - اگر چه ناچیز -
به هموطنان خود کرده‌ایم، راضی و خرسندیم. این سازمان در مقام تنها متولی
صدور شناسنامه (این سند هویت و تابعیت ایرانیان)، با توجه به رسالتی که در پیش
روی دارد کوشش می‌نماید هموطنان عزیز را در امر انتخاب نام که یکی از اقلام
اطلاعاتی مهم در شناسنامه افراد است یاری دهد، بدان منظور که هم رضایت هم
میهنان خویش را جلب نماید و هم به تحقق اهداف عالی جمهوری اسلامی در نظام

اداری ، که همانا تکریم ارباب رجوع و همگامی با نهضت خدمت رسانی و پاسخگویی
به مردم ایران است ، در حد خود کمک کرده باشد . « ان شاء الله ... »
در پایان لازم می‌دانم از اساتید محترم جناب آقای دکتر علی‌محمد حق شناس ،
دکتر غلامرضا مستعلی و دکتر اورنگ ایزدی بلحاظ ارائه نظرات علمی و پاره‌ای
اصلاحات در متن کتاب ، از جناب آقای سعید عبودی معاون محترم حقوقی و سجلی
سازمان به خاطر تلاش مستمر و پیگیری دائم برای تهیه و چاپ این نامنامه و جناب
آقای عبدالله صابری مدیر محترم اداره کل امور سجلی و پژوهش به خاطر زحمات و
دلسوزی‌های فراوان و بخصوص از جناب آقای اسدالله حسنونند به خاطر قبول
زحمت تألیف نامنامه‌ی حاضر تشکر و قدردانی نمایم.

سید محمد رضا آیت اللهی

معاون وزیر و رئیس سازمان ثبت احوال کشور

یادداشت مؤلف

نامنامه نویسی ، هر چند می‌تواند رشته‌ای مستقل قلمداد شود ، اما ریشه در زبان شناسی ، ادبیات ، قوم شناسی ، تاریخ ، مردم شناسی ، اسطوره شناسی و نظایر آن دارد . نوشتن نامنامه از پاره‌ای جهات شبیه به فرهنگ نگاری است ولی از پاره‌ای جهات

مینگ نگاری متمایز است و سرشت خاص خود را دارد . آنجا که بی نظیر املا، تلفظ، معنایا ریشه شناسی نام‌ها در نظر است نامنامه نویسی از زبان شناسی بهره می‌گیرد. آنجا که مباحثی از نوع تعلق نام به فرهنگ‌های متفاوت و شأن و اعتبار آنها در حیات کلی اقوام مورد توجه است ، این رشته از دستاوردهای فرهنگ شناسی و قوم شناسی و جز آن استفاده می‌کند . اما هر گاه هدف ، پرتختن به نام شخصیت‌های تاریخی و اسطوره‌ای در گذشته‌ها باشد نامنامه نویسی از تاریخ بهره می‌جوید . و سرانجام ، چنانچه در شرح معانی نیاز به استفاده از زبان استعاره ، مجاز و کنایه پیدا کند رشته‌ی مزبور از آرایه‌ها و صناعات ادبی یاری می‌طلبد.

افزون بر این ، نامنامه نویس ناگزیر است در کنار توجه به تمامی جنبه‌های فوق ، انواع تحولات سیاسی ، اجتماعی ، فرهنگی و جز آن را هم در مد نظر داشته باشد و گذار نام‌ها را از بسترهای محدود فرهنگ‌های قومی به عرصه‌ی گسترده‌ی فرهنگ ملی دنبال کند و حتی تمایزهای دستوری آنها را نیز در سیر تحول و تطور زبان مورد مذاقه قرار دهد . نامنامه نویس ناگزیر است نام‌های نویافته و نوساخته را با توجه به خاستگاه فرهنگیشان شناسایی و توصیف کند و در همان حال نام‌های متروک را یعنی نام‌هایی را که از اقبال عامه برای انتخاب برخوردار نیستند از حوزه‌ی مدخل‌ها خارج نماید ، بدان منظور که هر نامی را از منظرهای متفاوت برای خواننده روشن و معرفی نماید.

در هر حال ، هیچ نامنامه ای - از جمله نامنامه ی حاضر - به هیچ روی کاری پایان یافته و به نهایت رسیده در نوع خود نخواهد بود . تحولات اجتماعی ، اقتضا می‌کند که همه‌ی فرهنگ‌های از این دست هر چند وقت یکبار روز آمد گردند تا غبار کهنگی و سایه‌ی گذشت زمان از چهره‌ی آنها زدوده شود و نام‌های جدید بر آنها افزوده شود و نام‌های متروک از آنها حذف گردد و تمامی نامنامه در کلیت خود متناسب با نیازهای زمان و مقتضیات روز مورد بازنگری و بازنویسی قرار گیرند . از همین رو است که در این مجموعه نیز تلاش شده است تا درحد امکان ، نام‌های متروک حذف شود و تنها نام‌هایی توصیف گردند که هنوز انتخاب می شوند و یا احتمال انتخاب شدن را دارند .

در مورد املای نامها کوشیده‌ایم از دستور خط معیار فارسی پیروی کنیم و به منظور رفع برخی ابهامات تلفظی ، علاوه بر آوانگاری کلمات ، از علامت کسره ، فتحه و ضمه نیز در مورد بعضی اسامی - که لازم دیده ایم - بهره گیریم .

مساله‌ی جنسیت نام‌ها را (پسر یا دختر) بر اساس بار معنایی آنها یا بسامد ، موسیقی و یا مصداق آنها تعیین کرده‌ایم . در بخش آوانگاری نیز از خط و روش الفبای آوانگاری بین المللی (I . P . A) پیروی کرده ایم اما همانگونه که در سنت فرهنگ نویسی رایج است تلفظ لاتین کلمات را تسامحاً در علامت آوانگاری [] نیآورده ایم بلکه آنها را در علامت واج نگاری // قرار داده‌ایم .

فراوانی (بسامد) هر نام را ... تا پایان سال یکهزار و سیصد و هشتاد و دو - بر اساس اعلام پایگاه اطلاعات جمعیت کشور سازمان و با توجه به جنسیت نام‌ها تعیین کرده‌ایم و در جلوی هر مدخل بعد از آوانگاری آورده ایم .

ریشه شناسی (اتیمولوژی) نام ها پیش از معانی آورده شده است ؛ آن گاه شرحی مختصر از معنا آورده شده است . از حوزه های گوناگون معنایی برای شرح معنی های مختلف هر نام بهره گرفته شده است و آن هم به طور مجزا در زیر هر مدخل پس از ذکر حوزه معنایی مشخص گردیده است . (شایان توجه است که این

روش از فرهنگ بزرگ سخن با اندکی تصرف اقتباس شده است) آنجا که اسامی خاص به اعتبار مصادیق آنها انتخاب شده اند و یا به عبارت دیگر آنجا که نام ها اسم، لقب یا کنیه ی اشخاص اعم از مذهبی، ملی و اساطیری بوده اند، شرح حال افراد یا مصادیق مورد نظر پس از عبارت « در اعلام » به اختصار آورده شده است. گاهی نیز بنا به ضرورت و با توجه به فرایند اشتقاق کلمات، ساختار آنها تحلیل شده و از نظر ترکیب، ساماندهی معنایی گردیده است، ولی سعی شده برای هر نام، شرح معنایی متناسب با اجزا و ترکیبات آنها به دست داده شود.

فهرستی از منابع و مآخذ مورد استفاده در آخر کتاب آورده شده است. اما در خور تاکید است که بیشترین استفاده، به ترتیب میزان بهره‌مندی، از فرهنگ بزرگ سخن، لغت‌نامه‌ی دهخدا، فرهنگ شش جلدی معین و برهان قاطع چاپ دکتر معین شده است.

مؤلف این اثر بر خود لازم می‌داند مراتب قدردانی و سپاس خود را از تمامی کسانی که برای تهیه این کتاب او را یاری نموده‌اند اعلام دارد. به ویژه از جناب آقای دکتر سید محمدرضا آیت‌اللهی رئیس سازمان ثبت احوال کشور به عنوان مشوق و یاری دهنده و مخصوصاً استاد گرانقدر جناب آقای دکتر علی محمد حق شناس مدیر گروه زبان شناسی دانشکده ی علوم انسانی دانشگاه تهران به خاطر توجه خاصی که به تهیه و تدوین کتاب داشتند و متن آماده شده را با دقت و حوصله ی تمام مطالعه و برخی موارد را حک و اصلاح کردند صمیمانه سپاسگزاری می‌شود. از جناب آقای دکتر غلامرضا مستعلی و جناب آقای دکتر اورنگ ایزدی اساتید ارجمند دانشگاه علامه طباطبایی به لحاظ مطالبه‌ی متن و ارائه توضیحاتی برای اصلاح مواردی در مجموعه حاضر، از جناب آقای سعید عبودی معاون محترم حقوقی و سجلی سازمان به خاطر زحماتی که درباره‌ی تهیه و تدوین نامنامه از آغاز تا انتها متقبل شدند و با ارائه‌ی نظرات علمی و پشتیبانی اداری مؤلف را یاری نمودند، از جناب آقای عبدالله صابری مدیر محترم اداره کل امور سجلی و پژوهش به خاطر ایجاد

زمینه‌های مناسب و تحمل مشکلات برای تهیه و تدوین کتاب ، از سرکار خانم ناهید درخشانپور ، سرکار خانم نسرين خورشیدی برای مقابله‌ی نام‌های ممنوع و تغییر یافته با مدخل‌های کتاب ، از جناب آقای بهادر فرحانی به خاطر اشاره به بعضی ایرادهای تاریخی متن و ارجاعات منابع تاریخی ، از جناب آقای حمید شجاعی برای تبیین و ارائه پاره‌ای از توضیحات و اصلاحات در روش تحقیق و همچنین از سرکار خانم معصومه یوسفی به خاطر تایپ طاقت فرسا و ویرایش متن اولیه صمیمانه تشکر و قدردانی می‌گردد .

ناگفته روشن است که نارسایی‌ها و نقایص موجود در کتاب به عهده‌ی مؤلف است و از خوانندگان گرامی استدعا دارد از سر بزرگواری ، کاستی‌ها را یادآوری کنند تا در ویرایش‌های بعدی کتاب اعمال شود .

اسدالله حسنوند